

A MUNKANÉLKÜLISÉG GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KÖVETKEZMÉNYEI

KUCSÉBER LÁSZLÓ ZOLTÁN¹

Összefoglalás:

A munkanélküliség a modern közgazdaságtannak egyik nagy kihívása, jelenleg pedig a gazdasági világválság árnyékában még aktuálisabb probléma.

A dolgozat célja a munkanélküliség gazdasági és társadalmi következményeinek komplex vizsgálata európai uniós országok példáján keresztül.

Elsőként a munkanélküliség és a reál GDP kapcsolata között keresek kapcsolatot, majd a munkanélküliségnek az államok költségvetésére gyakorolt hatását vizsgálom, a GDP arányos munkaerőpiaci ráfordítások középpontba állításával. A társadalmi következményekkel foglalkozó részben a munkanélküliségnek az országok népességére gyakorolt hatását vizsgálom, végezetül a munkanélküliség társadalmi és egyéni hatását ismertetem.

Kulcsszavak:

Munkanélküliség, reál GDP, GDP arányos munkaerőpiaci közkiadások, reprodukciós ráta

Summary:

Unemployment is a great problem of modern economics and at the moment due to the global crises it has become an even greater problem. The purpose of this study is to examine the social and economic consequences of unemployment through the examples of the countries in the European Union. First I want to find connections between unemployment and real GDP, then I examine the influence of unemployment on the budget of different countries, by focusing on labour market costs from GDP.

In the part of my study dealing with social consequences, I examine the influence of unemployment on the population. Finally I demonstrate the social and individual effects of unemployment.

Keywords:

Unemployment, real GDP, labour market costs from GDP, reproductive rate

¹ Logisztikai menedzsment mesterszakos hallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr; kucseber@citromail.hu
Jelen tanulmány a 2011. évi tavaszi Tanulmányi Diákkonferenciára készült dolgozatom rövidített változata.

Bevezetés

Dolgozatomban a munkanélküliség témakörével szeretnék foglalkozni. A munkanélküliség a modern közgazdaságtannak egyik nagy kihívása (természetesen munkanélküliség a korábbi korokban is létezett), jelenleg pedig a gazdasági világválság árnyékában még aktuálisabb probléma.

Számtalan közgazdasági magyarázat született a munkanélküliség okaira és megoldásaira. Viszont kevesebb olyan mű született, amely a munkanélküliségnek a társadalmi és gazdasági következményeit egyenrangúan szintetizálná. A dolgozat célja ezért a munkanélküliség ilyen típusú következményeinek komplex, egyenrangú vizsgálata. A dolgozatban tehát igyekeztem hasonló arányban foglalkozni a társadalmi és gazdasági hatásokkal.

A gazdasági részben a munkanélküliség és a reál GDP kapcsolata között keresek kapcsolatot, majd, a GDP arányos munkaerőpiaci ráfordításokat elemzem. A társadalmi részben a munkanélküliség és a népesség-reprodukciós ráta között keresek kapcsolatot. Az utolsó pontban a munkanélküliség társadalmi és egyéni hatásait ismertetem.

A munkanélküliség és a GDP növekedés kapcsolatának vizsgálatához 2000 és 2009 közötti adatokat használtam fel.

A munkanélküliség hatásainak vizsgálatához tíz európai országot választottam. Ahhoz, hogy a vizsgálatok során minél pontosabb eredményre jussak, és megfelelően reprezentált legyen a vizsgálat, igyekeztem heterogén csoportot összeállítani. A tizből öt régi, öt pedig újonnan csatlakozott ország. A kelet-közép-európai régióból Magyarország mellett Szlovákiát, és Lengyelországot választottam. A Balti-államok közül Litvániát, a Balkánról pedig Bulgáriát. Továbbá Európa két legnagyobb gazdaságát: Németországot és az Egyesült Királyságot, Dél Európából Spanyolországot és Görögországot, a Skandináv országok közül pedig Finnországot választottam.

A dolgozatban az alábbi hipotéziseket vizsgálom:

1. A vizsgált országokban a munkanélküliség és a GDP között szoros, pozitív irányú kapcsolat áll fenn Okun törvényének megfelelően.
2. A GDP arányos munkaerőpiaci kiadások a fejlett uniós tagállamokban magasabbak, mint az újonnan csatlakozott államokban.
3. A harmadik hipotézis szerint, a munkanélküliség, és a népesség reprodukciós rátája (az egy szülőképes korú nőre jutó elveszületések száma) között szoros kapcsolat van, tehát a munkanélküliségi ráta növekedése, a reprodukciós ráta ütemét csökkenti.

Az irodalmak tekintetében az elméleti részekhez hazai és külföldi közgazdászok munkáját használtam fel. A gyakorlati részekhez külföldi adatbázisok nyújtottak segítséget, mint például az Eurostat.

Gazdasági hatások

A munkanélküliség és a Reál GDP kapcsolata

Az Okun törvény egy olyan makroökonómiai összefüggés, amely a munkanélküliség és a gazdasági növekedés kapcsolatával foglalkozik.

A recessziók legnyomasztóbb következménye a munkanélküliség növekedése. A kibocsátás visszaesésével a vállalatoknak kevesebb munkásra van szükségük, ezért nem vesznek fel újabb dolgozókat, a meglévők közül pedig sokakat elbocsátanak. A munkanélküliség együtt mozog a kibocsátással a konjunktúra ciklus folyamán. Ezeknek a párhuzamos mozgását illetve annak számszerű összefüggését először Okun fogalmazta meg, ezért Okun-törvényként ismeretes.² A számszerű összefüggések ismertetésétől jelen dolgozatban eltekintek, mivel más országokban és más időszakokban vizsgálva ettől eltérő eredményeket kaptak a kutatók, ezért a következő megfogalmazás a legszerencsésebb: „Az aktuális és hosszabb ideig stabilnak mutató munkanélküliségi ráta és a potenciális kibocsátásnak megfelelő jövedelem között számszerű összefüggés mutatható ki.”³

A továbbiakban tehát a Reál GDP és a munkanélküliség kapcsolatának vizsgálatára kerül sor regressziós és korrelációs statisztikai módszerrel. Először is, meg kell „fordítanom” Okun törvényét, mivel a vizsgálataim során, a munkanélküliség lesz a magyarázó változó, a reál GDP pedig a függő változó. Ezek után Okun törvénye megfordítva így hangzik: A munkanélküliség növekedésével, csökken, visszaesik a kibocsátás. A számítások eredményeit az alábbi táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat
Regressziós és korrelációs számítások eredményei

Országok	Illeszkedő regressziós görbe egyenlete	Kapcsolat típusa	Korreláció értéke
Magyarország	$-2,326 \cdot x_i + 18,5$	lineáris	-0,914
Egyesült Királyság	$(-3,46) \cdot x_i + 19,49$	lineáris	-0,8
Németország	$0,417 \cdot x_i + (-2,738)$	lineáris	0,22
Finnország	$0,31 \cdot x_i + (-0,52)$	lineáris	0,11
Spanyolország	$4,13 \cdot 0,972^x$	exponenciális	-0,36
Görögország	$0,566 \cdot x_i + (-2,153)$	lineáris	0,45
Lengyelország	$(-0,13) \cdot x_i + 5,89$	lineáris	-0,32
Litvánia	$(-0,457) \cdot x_i + 9,7$	lineáris	-0,28
Szlovákia	$(-0,01) \cdot x_i + 1,44$	lineáris	-0,59
Bulgária	$0,01 \cdot x_i + 1,34$	lineáris	0,16

Forrás: saját szerkesztés

² Samuelson P. A. – Nordhaus W. D (1998): Közgazdaságtan. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2008.

³ Meyer Dietmar – Solt Katalin (1999): Makroökonómia. Aula, Budapest, 341. o.

A regressziós vizsgálatok eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy az országok többségében lineáris a kapcsolat típusa és pozitív az irány a két ismerv között. Ez azt jelenti például, hogy ha Lengyelországban a munkanélküliség egy százalékkal nő, a reál GDP 0,13 százalékkal csökken. Az egyetlen exponenciális példa esetén, ha a munkanélküliség egy százalékkal nő, akkor a reál GDP 0,925 százalékkal nő.

A szorossági mutatók eredményei már változatosabb képet mutatnak, de többségében negatív a kapcsolat. Semleges kapcsolatot három ország esetében mutattak ki a vizsgálatok: Bulgáriában, Németországban és Finnországban. Ez azt jelenti, hogy ezekben az országokban, a vizsgált időszakban nagyon gyenge a korreláció. Pozitív irányú, enyhén szoros a kapcsolat Görögországban, ami azt jelenti, hogy ha nő a munkanélküliség, akkor a reál GDP-nek is nőnie kell, azaz fordított arányosság áll fenn. Negatív és erősen szoros a kapcsolat hat országban, ami azt jelenti, hogy ha nő a munkanélküliség, akkor a reál GDP csökken, egyenes arányosság áll fenn.

A regressziós vizsgálat eredménye szerint az országok többségében tehát lineáris a kapcsolat típusa; a korrelációs vizsgálat szerint, pedig ha nő a munkanélküliség csökken a reál GDP értéke, azaz egyenes arányosság áll fenn. A statisztikai vizsgálatok segítségével európai országok példáján keresztül bizonyítottam Okun-törvényt.

A munkanélküliség és a GDP- arányos munkaerőpiaci közkiadások

A jelenleg zajló európai adósságválság szinte mindegyik európai államot érinti. A válság megoldására a legtöbb gazdaságpolitikus az állami kiadások lefaragását javasolja, ezáltal csökkentve a hatalmas GDP- arányos adósságállományt. Viszont az egészségügy, oktatás fenntartása mellett a munkanélküliségnek a kezelése pedig, válságos időkben még kiemeltebb feladata az államnak. A célok elérése érdekében az államoknak komoly összegeket kell fordítaniuk a költségvetésükből ezen problémákra.

Előljáróban szeretnék kitérni arra, hogy miért a munkaerőpiaci kiadásokat hasonlítom össze és miért nem a munkanélküli segélyekre szűkítem a vizsgálatot. Munkaerőpiaci közkiadások egy részét valóban a munkanélküli segély teszi ki, viszont nem elég a munkanélküli segélyeket vizsgálni, összehasonlítani, mert a segélyen kívül számos munkaerőpiaci kiadás is felmerül. Ebben a pontban tehát nem lenne elég a munkanélküli segélyeket összevetni, mivel a többi foglalkoztatáspolitikai kiadás is közvetten a munkanélküliség miatt kiadott összeg, mivel ha nem lenne munkanélküliség, nemcsak a segélyeken spórolna az állam, hanem a munkahelyteremtésre kiadott összegeken is. Foglalkoztatáspolitikai kiadásai tehát minden országnak vannak, viszont országonként eltérő a munkanélküli segély folyósításának ideje, feltételei. A GDP arányos munkaerőpiaci kiadások vizsgálatával pontosabb, összehasonlíthatóbb képet kapunk a munkanélküliség „áráról”. A közkiadások tehát a munkanélküli segély mellett tartalmazzak – az OECD-ben kialakított gyakorlatnak megfelelően:

- a munkaközvetítő és segélyező apparátus költségeit,
- az átképzéssel, az ifjúsági programokkal,
- a korai nyugdíjazással és a rokkantnyugdíjazással kapcsolatos ráfordításokat,
- valamint a foglalkoztatási szubvenciókat.

Tehát a munkaerőpiaci kiadások nemcsak munkanélküli segélyeket tartalmaznak.

TDK-dolgozatomban egy táblázatban gyűjtöttem össze, majd részletesen elemeztem a 2004 és 2008 közötti munkaerőpiaci kiadásokat a GDP százalékában. A továbbiakban csak a következtetéseket ismertetem.

A tendenciákat tekintve, hat országban csökkenő tendenciát mutatnak az adatok, stagnál Magyarországon és Litvániában, míg növekszik Spanyolországban és Görögországban.

Az újonnan csatlakozott államokban alacsonyabbak a ráfordítások (0,5- 0,8 %), illetve a liberális gazdaságpolitikát folytató Egyesült Királyságban (0,54%).

A fejlett országok kiadásai „többszörösére rúg” a kelet- közép európai országok kiadásainak, átlagosan 2,5%.

Így a dolgozat elején megfogalmazott hipotézist (A GDP arányos munkaerőpiaci kiadások meglehetősen magasak a fejlett uniós országokban) alá tudtam támasztani.

Társadalmi hatások

A következő pontokban a munkanélküliség társadalmi hatásait fogom vizsgálni és ismertetni. Mivel minden közgazdasági döntésnek, beruházásnak akár az állam részéről, akár egy vállalat részéről a gazdasági hatások mellett vannak társadalmi és környezeti következményei is, ezért fontosnak tartom, hogy a döntéshozók, döntéseik meghozatalakor ezeket a szempontokat is figyelembe vegyék. Ebből következőleg fontosnak tartom azt is, hogy egy- egy gazdasági eseményt,- jelenséget vagy összefüggést ne csak kizárólag közgazdasági szinten vizsgáljunk meg. Ezért döntöttem úgy, hogy létrehozom ezt a fejezetet is.

A munkanélküliség hatása az országok népességére

A következő pontokban a „demográfia” és a munkanélküliség kapcsolatát vizsgálom. Naponta hallhatjuk különböző médiumokban, azt a szót, hogy demográfia. „A demográfia a népesség számát, különböző ismérvek (nem, kor, családi állapot... stb.) szerinti megoszlását, a népesség számának és összetételének időbeli változását, valamint térbeli, (területi) különbségeit tanulmányozza.”⁴ A fogalomból a népesség számának időbeli változását szeretném kiemelni, dolgozatom témája szempontjából ezt tartom fontosnak.

Napjainkban a nyugati társadalmaknak, ahogy Magyarországnak is, egyik legnagyobb problémája a népesség fogyása, a negatív demográfiai trend.

Mielőtt megpróbálok kapcsolatot keresni a munkanélküliség és a reprodukciós ráta között korrelációs számítás segítségével, megvizsgálom a népesség csökkenésének alakulását a vizsgált országokban (ahogy a GDP-arányos munkaerőpiaci kiadások esetén, ebben az esetben is csak a lényeges következtetéseket ismertetem).

A reprodukciós ráta esetén a számok nem százalékokat jelölnek, hanem az egy szülőnőre jutó gyermekek számát, pl.: Magyarországon 2009-ben egy nő 1,33 gyermeket vállalt. A nulla és 2 közötti értékek csökkenő népesedést mutatnak, a kettes érték esetén stagnál, kettes érték felett pedig növekszik a népesség.

Két fő csoportot különböztettem meg a csökkenés ütemének mértékében: az egyik az erősen csökkenő népességű, a másik pedig a lassabban csökkenő népességű csoport.

Az erősen csökkenő népességű országok esetében a reprodukciós ráta 1,2 és 1,4 között mozog. Ide többségében a kelet-közép európai országokat sorolom, köztük Magyarországgal, ahol rendkívül súlyos a helyzet (átlagosan 1,3 a mutató). A fejlett országok közül Németország esetében is rossz a helyzet ott a mutató átlagosan 1,4 körül ingadozott.

⁴ Valkovics Emil (2001): Demográfia. Osiris Kiadó, Budapest. 24. o.

A másik csoport a lassabban csökkenő ütemű országok: az Egyesült Királyság és Finnország, melyek esetén a mutató 1,8 és 1,9 körül alakul.

Az adatokat természetesen befolyásolhatja a migráció mértéke, ezekbe az országokba nagyobb arányú a bevándorlás, mint a közép- európai régióba.

A reprodukciós ráta ütemének elemzése után, a munkanélküliségi rátával keresek kapcsolatot korrelációs módszerrel.

A vizsgálatok során a munkanélküliség lesz az X, a reprodukciós ráta pedig az Y változó.

Az elvégzett korrelációs számítás eredményeit az alábbi táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat

A reprodukciós- és a munkanélküliségi ráta korrelációja

Ország	r	r ² (%)
Németország	-0,49276	24
Magyarország	0,3	9
Egyesült Királyság	0,699145	49
Bulgária	-0,9038	81
Litvánia	0,096	0,92
Szlovákia	-0,7026	49
Spanyolország	0,058359	0,34
Finnország	-0,60403	36,4
Görögország	-0,40555	16,5
Lengyelország	-0,96231	92

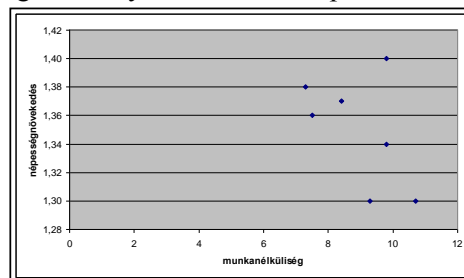
Forrás: saját szerkesztés

Ezután a kapott eredmények elemzése következik.

Szoros és negatív a kapcsolat az alábbi országokban: Németországban, Bulgáriában, Szlovákiában, Görögországban, Finnországban és Lengyelországban. Azt jelenti, hogy a munkanélküliségi ráta növekedése a reprodukciós ráta csökkenését idézi elő ezekben az országokban. Az eredményeket pontdiagramon is ábrázolom az 1. ábrán.

1. ábra

Szoros és negatív irányú korrelációs kapcsolat Németországban

Forrás: saját szerkesztés

Semleges hatású a két ismérv az alábbi országokban: Litvániában és Spanyolországban, ami szerint, nincs kapcsolat a két ismérv között, azaz egyik sem hat a másikra.

Pozitív és enyhén szoros irányú a kapcsolat mutatható ki Magyarországon és az Egyesült Királyság esetén, ami a „statisztika nyelvén” azt jelenti, hogy a munkanélküliség növekedése,

a reprodukciós ráta a növekedését jelenti. Mivel a tízből csupán két ország esetében mutatható ki pozitív kapcsolat, ezért ezen eredmények értelmezésétől eltekinthetünk, csupán két megjegyzést tennék. A reprodukciós ráta növekedése nem egyenlő a népesség növekedésével, hiszen az csak akkor nő, ha 2-es érték fölé megy a mutató: például Magyarország esetén, ha a 2003-as 1,28-as értékről 2009-re 1,33-ra emelkedik ez a mutató, az nem jelenti a népesség növekedését.

Továbbá kiegészíteném azzal is, hogy a vizsgált országok közül Magyarországon a legsúlyosabb a demográfiai krízis.

Ezen statisztikai módszerrel sikerült alátámasztanom, hogy igaz az a feltételezés, hogy a munkanélküliségi ráta növekedése a reprodukciós rátát csökkenti az országok többségében; tehát bizonyítottam, hogy létezik összefüggés a két változó között és igazoltam a munkanélküliség káros hatását ezen a területen is.

„Hogyan élnek meg az emberek a munkanélküliséget?” A munkanélküliség társadalmi és egyéni következményei

A munkanélküliség hatásait az érintettek a gazdasági könyvekben túlnyomórészt kihagyják. A közgazdászok elsősorban a munkanélküliség okaival, fiskális költségeivel, és makro-ökonómiai következményeivel foglalkoznak csak. Nem lehet eltekinteni attól, hogy vannak nem (kevésbé) számszerűsíthető hatások is, amelyek, bár közvetetten, de hatnak az egész társadalom és gazdaság mindenkori és jövőbeli állapotára is.

TDK-dolgozatomban egy Magyarországon a 90'-es években, a MTA Politika Tudományok Intézete által készült felmérésből - munkanélküliekkel készült riportból hoztam konkrét példákat. Jelen műben csak az alábbi táblázatot választottam be, amely a munkanélküliek önmegítélését és ennek eltérését a dolgozókéétól, mutatja be.

3. táblázat

A munkanélküliek önmegítélése és ennek eltérése a dolgozókéétól

Az alábbi kijelentésekkel egyetértők aránya	Dolgozó	Munkanélküli
Mindennap sokféle emberrel találkozom	61,2	50,6
Egész nap van valami elfoglaltságom	86,5	60,3
Amit én csinálok, az a társadalom egészére nézve hasznos	76,4	32,6
A társadalom megbecsüli az olyanokat, mint amilyen én vagyok	50,2	28,4
Majdnem mindennap vannak rendszeres tennivalóim	84	66,1

(megkérdezettek százalékában)

Forrás: Alkalmazkodás a munkanélküliséghez, MTA Politikai Tudományok Intézete

A táblázatot elemezve tapasztalhatjuk, hogy a munkanélküliek kevésbé tartják magukat a társadalom hasznos tagjainak és kevésbé is érzik magukat megbecsültnek, mint a dolgozók, például azzal a kérdéssel a munkanélkülieknek kevesebb, mint 30 százaléka értett egyet, hogy: „A társadalom megbecsüli az olyanokat, mint amilyen én vagyok”. Továbbá szembevetendő, hogy a mindennapjaik során szűkebb a társadalmi kör, egyhangúbb és kevésbé változatos élet jellemzi őket, mint az aktív munkavállalókat.

A munkanélküliségnek további lehetséges egyéni következményei (a következmények valószínűleg egymásból fakadnak, és egyre súlyosabbak) - különösen tartós munkanélküliség esetén:

- a megszerzett tudás elértéktelenedése,

- társadalmi és szociális, kulturális elszigetelődés,
- pszichológiai és egészségügyi problémák,
- családi feszültség és konfliktusok,
- alkoholizmus, kábítószer⁵,
- eladósodás veszélye,
- agresszivitás.

Az emberek számára a munka tehát nem egyszerűen jövedelemszerzési tevékenység, hanem szociális jelentősége van: a munkavégzés és intézményei az élet egészének legalapvetőbb szervezői közé tartoznak a modern társadalmakban. Ezért a munkanélküliek sokkal alapvetőbb dolgoktól vannak megfosztva, mint a munka-jövedelemtől, amikor nincs munkahelyük. A megváltozott élethelyzet hatással van az emberek egészségi állapotára, önértékelésére, társas kapcsolataira és a társadalmi- közösségi aktivitásra.

Összegző gondolatok, a dolgozat újszerű megállapításai

Dolgozatomban a munkanélküliség gazdasági és társadalmi hatásaival foglalkoztam. A gazdasági hatások vizsgálata mellett kívánatosnak tartom a társadalmi hatások egyenrangú kezelését. A kitűzött célt, miszerint hasonló arányban foglalkozom a két területtel sikerült teljesítenem. Mind a két tudományterületen belül két- két témát vizsgáltam.

A munkanélküliség negatív következményei hamar megjelennek a gazdasági mutatószámokon keresztül. A munkanélküliség növekedése tehát egyenes arányban csökkenti a gazdasági kibocsátást. Ezért minél magasabb a munkanélküliség annál jobban romlik a gazdasági kibocsátás, ami tovább erősíti a munkanélküliség növekedését. Az állásukat elvesztőknek az állam munkanélküli segílyt ad, amely tömeges munkanélküliség esetén súlyosan megterheli a költségvetést. A munkaerő-piaci kiadások azonban nemcsak munkanélküli segílyeket tartalmaznak, hanem az új munkahelyek teremtésére fordított kiadásokat is. Ha a munkanélküliség tartós, akkor súlyos következményeket okoz nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és egyéni szinten is. A munkanélküliek elvesztik önértékelésüket, konfliktusba kerülnek környezetükkel, súlyosabb esetben szenvedélybeteggé válnak. A tartós munkanélküliség által keltett problémákkal pedig az államok rendkívül nehezen képesek megbirkózni.

A dolgozatban a munkanélküliséggel egy másik problémát is összekapcsoltam, amelyik Európában minden országot kivétel nélkül érint: a drasztikus népességfogyás.

Logikusnak tűnik az a kijelentés, hogy a munkanélküliség és a reprodukciós ráta csökkenése között szoros korrelációs kapcsolat van. A számítások eredményei szerint is igaz ez a feltételezés a vizsgált országok többségében. Közepesen szoros a kapcsolat a tízből hat országban: Németországban, Bulgáriában, Szlovákiában, Görögországban, Finnországban és Lengyelországban. Ez azt jelenti, hogy a munkanélküliség növekedése a reprodukciós ráta ütemének csökkenését idézi elő. Ezzel a vizsgálattal egy újabb területen sikerült bizonyítanom a munkanélküliség káros hatását.

A dolgozatban bemutattam milyen közvetlen és közvetett káros következményei vannak a munkanélküliségnek hosszú és rövidtávon. A gazdasági és társadalmi pontok természetesen további pontokkal bővíthetők, amelyek közötti összefüggések jövőbeli kutatások tárgyát képezhetik.

⁵ Németországban (2001) azon felnőttek 40 százaléka, akiket elvonókúrán alkohol, gyógyszer vagy drogfüggőség miatt kezeltek (német nyugdíjbiztosítási egyesület), - munkanélküliként voltak bejelentve.

Felhasznált Irodalom

- Bánfalvy Csaba- Laki László (1992): Alkalmazkodás a munkanélküliséghez. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest 1992.
- Bánfalvy Csaba (2002): A munkanélküliségről. Wesley Könyvek, Budapest, 2002.
- Ehrenberg G. - Smith R. (2003): Korszerű munkagazdaságtan. Panem Kiadó, Budapest, 2008.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2006): Foglalkoztatottság és Munkanélküliség. Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 2006.
- Galasi Péter- Nagy Gyula (1997): A munkanélküliség gazdaságtana Aula Kiadó, BKE, 1997.
- Koop, G. (2005): Közgazdasági adatok elemzése. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Mankiw, N. G. (1997): Makroökonómia. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Meyer Dietmar - Solt Katalin (1999): Makroökonómia. Aula, Budapest, 1999.
- Samuelson P.A.–Nordhaus W. D (1998): Közgazdaságtan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- Valkovics Emil (2001): Demográfia. Osiris Kiadó, Budapest. 2001.
- Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- Bundeszentrale für politische Bildung:
http://www.bpb.de/themen/1XDG03,0,Folgen_der_Arbeitslosigkeit.html